

ASPECTE ALE CONSERVĂRII ȘI RESTAURĂRII PATRIMONIULUI DE ARHITECTURĂ ÎN MUNICIPIUL CONSTANȚA

ADRIAN RĂDULESCU, THEODOR BĂNICĂ

Vechimea orașului Constanța, dovedită pe rînd de izvoarele arheologice și istorice, precum și de mențiunile unor călători străini din secolul trecut, nu mai are, credem, nevoie de prezentare. De-a lungul timpului, evenimentele istorice, la care se adaugă alți factori de ordin social, cultural, demografic etc. și-au pus amprenta asupra dezvoltării și aspectului localității, care a jucat un oarecare rol în comerțul maritim. Cu toate acestea, Constanța apare astăzi ca un oraș „nou”, în care nu se găsesc construcții mai vechi de a doua jumătate a secolului trecut.

Odată cu izbucnirea războaielor ruso-turce, Dobrogea devine teatru de operațiuni militare iar Constanța este distrusă și arsă în mai multe rînduri, astfel că, pe la 1840, se mai puteau număra aici vreo 40 de case¹, iar, cinci ani mai tîrziu, Alexis du Valon aprecia populația la nu mai mult de 150 locuitori/kmp².

Concesionarea lucrărilor pentru realizarea căii ferate Cernavodă—Constanța și a unui nou port, în 1857, companiei engleze „Danube and Black-Sea Railway Co. Ltd.”, înviorează economia orașului, atrăgînd, după sine, și dezvoltarea construcțiilor³. Multe din ele sînt realizate de englezi (gara, casele „Aleon”, farul vechi ș.a.)⁴; altele, construite de localnici, oglindesc, deopotrivă, impulsul dat de reconstrucția portului. În 1864, se consimnează existența unui hotel la care este găzduit Al. I. Cuza aflat într-o călătorie spre Constantinopol; construcția hotelului mai ființa încă pe la începutul deceniului al patrulea al secolului nostru⁵.

Fondul construit existent la data reintegrării Dobrogei la România, în 1878, era realizat, în general, cu materiale puțin rezistente, fapt ce-l îndreptățește pe Ionescu M. Dobrogeanu, martor și autor prețios pentru noi, să afirme că: „numai clădirile din piatră ale lui Aleon meritau numirea de case”⁶.

Edificarea Constanței primește un nou impuls prin realizarea podului de la Cernavodă (1889—1895) și începerea lucrărilor de extindere și adîncire a portului vechi (1896)⁷. Construcțiile orașului vechi, existente acum, aparțin, în majoritate, perioadei de după 1880. Cele mai multe sînt construcții de locuințe, hoteliere sau comerciale „de serie”, aflate într-o avansată stare de uzură.

În ceea ce privește construcțiile „unicat”, reprezentative, problema conservării și restaurării lor, după cum se va vedea în cele ce urmează, este cu unele excepții rezolvată, dar nu și cea a cadrului urban și arhitectural ambiant. În condițiile preconizării unor înlocuiri masive ale cadrului clădit anterior, în peninsula constanțeană trebuie acordată o mare atenție conservării unui ambiant urban adecvat, care va trebui să reproducă măcar

dispunerea și volumetria generală a construcțiilor dispărute.

Rezultatele unor implantări de arhitectură modernă în fronturile și ansamblurile vechi se pot constata la prima vedere.

Înainte de Eliberare s-a practicat „modernizarea” clădirilor vechi prin simplificarea elementelor decorative, înlocuirea tîmplărilor și mărirea suprafeței vitrinelor ajungîndu-se chiar la crearea unei fațade cu totul noi. Această practică a fost dăunătoare nu numai imaginii de epocă a respectivelor clădiri, dar și din punct de vedere ambiantal, rezultînd fațade terne și inestetice (fig. 1, 2).

După Eliberare, începutul activității de restaurare s-a făcut prin reconstrucția unor monumente afectate de război: farul vechi, în 1948, catedrala Sf. Apostoli Petru și Pavel și geamia Munchiar, în 1957—1978, iar, prin 1959—1960, este reparată și geamia Mahmudia.

Abia spre sfîrșitul deceniului șapte, odată cu apariția creșterii necesarului de spații de cazare și alimentație publică din centrul Constanței, se abordează executarea unor operațiuni de restaurare și modernizare a unor clădiri civile.

În 1969 se elaborează proiectul pentru repunerea în funcțiune a vechiului hotel Palace, construit prin 1914, cu o arhitectură eclectică, sobră și echilibrată. Atît utilizarea anterioară necorespunzătoare cît și condițiile inegale de fundare au condus treptat la degradarea accentuată a construcției și apariția unor fisuri în zona scării principale. Refacerea clădirii a debutat cu operațiunile de consolidare a fundațiilor, planșelor, a scărilor existente și crearea a încă unei scări. De asemenea, s-au executat și lucrările necesare pentru dotarea hotelului cu ascensoare. Spațiile funcționale au fost repartizate la subsol și demisol. La parter a fost reamplasat restaurantul, căruia i s-a creat și o intrare separată la capătul vestic al clădirii.

Deși fațadele de nord și sud au fost restaurate cu grijă, folosind detaliile păstrate foarte bine pe fațada sudică, aspectul hotelului a fost modificat substanțial: vechile saloane au fost transformate la fațade prin utilizarea unor decorații și motive arhitecturale necorespunzătoare (fig. 3—4). Unghiul ascuțit pe care-l făcea calcanul de sud-vest cu strada a fost rectificat, iar intrarea în restaurant accentuată printr-o pergolă. În capătul opus s-a amenajat prin excavare o curte de deservire și aprovizionare. Sînt demolate și supraînălțările aticului care accentuau rezalitele și intrarea.

Constituind un debut în acest domeniu al arhitecților Institutului de proiectare județeană, reintegrarea în circuitul turistic a hotelului Palace constituie și un reușit exemplu de restaurare dinamică, ce remodelează vechea clădire, conferindu-i un caracter funcțional, viabil.

Pe aceeași linie reușită se înscrie și redarea în circuitul turistic a restaurantului-hotel „Casa cu Lei” și a hotelului „Intim”.

Construită în anii 1898—1902, la întretăierea străzii N. Titulescu cu strada Diane, clădirea „Casa cu Lei” beneficiază de o frumoasă perspectivă asupra orașului și portului. Străjuită de patru lei realizați din simili-pia-

¹ Ionescu M. Dobrogeanu, *Tomis-Constanța*, Constanța, 1931, p. 53—54.

² N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, București, 1981, p. 551.

³ A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare — Dobrogea*, București, 1979, p. 252.

⁴ Ionescu M. Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 67.

⁵ A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *op. cit.*, p. 265.

⁶ Ionescu M. Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 75.

⁷ A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *op. cit.*, p. 291.

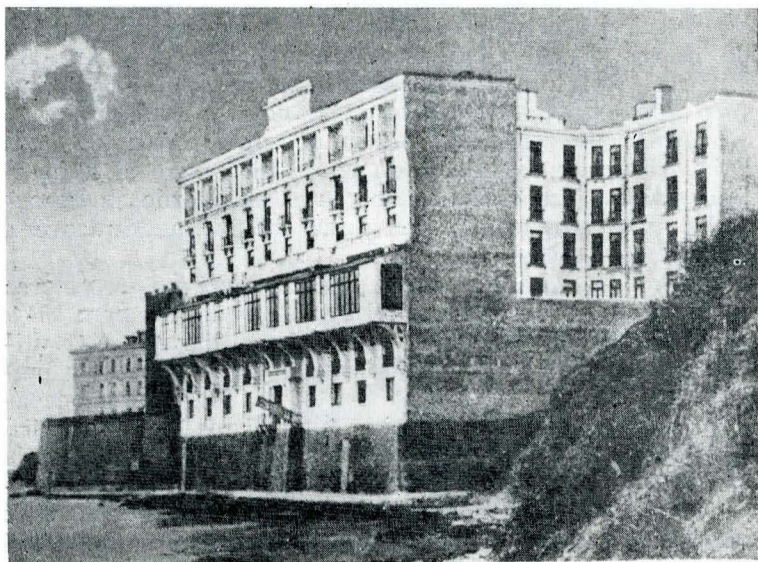
1

2

Imobilul din str. Titulescu, Sediul Întreprinderii miniere „Dobrogea” înainte de reparație

Sediul Întreprinderii miniere „Dobrogea”. Aspectul după R. K. (din anii 1960—1965)

3

4

Aspectul Hotelului Palace între 1926—1927

Hotelul Palace, înfățișarea actuală (1987)

tră și decorată într-un stil neobaroc venețian, clădirea a îndeplinit diferite funcțiuni: bancă, agenție de transport, cafenea, locuință etc., funcțiuni care i-au accentuat starea de deteriorare.

Din zidărie portantă, cu fundațiile adâncite pînă la stratul de loes, avea planșee de lemn sprijinite pe bolțișoare de cărămidă și șarpantă de lemn învelită cu ardezie. Structura nu era afectată, realizîndu-se consolidări în special la elementele de fațadă: balcoane și decorații. Scările în număr de trei au fost demolate complet și reduse la două: scara principală din restaurant a fost reamplasată pentru a se lăsa mai mult spațiu în holul de intrare, iar scara dinspre strada N. Titulescu considerabil mărită, pentru a asigura accesul la nivelul de cazare. Subsolul a fost adîncit pentru a crea înălțimea necesară anexelor de deservire. Curtea interioară a fost acoperită și, prin realizarea de planșee la fiecare nivel, s-a obținut spațiu suplimentar pentru diferite funcțiuni.

După elementele decorative păstrate, fațadele au putut fi refăcute și consolidate integral la forma originală (fig. 5). În schimb, interioarele nu mai conservau decît cîteva geamuri sablate artistic, care au fost păstrate și completate. Se mai poate remarca și perfecta

integrare la arhitectura clădirii a firmei, șanțurilor-blemă și lampadelor proiectate în stil venețian.

La mică distanță, pe partea opusă a străzii N. Titulescu, făcînd parte dintr-un ansamblu de construcții, declarate monumente de arhitectură, se află hotelul construit în 1906; folosirea neadecvată a imobilului a produs, în special, degradarea interioară. Construcția era realizată din material portant cu planșee din lemn, care au fost demolate și înlocuite cu altele noi din beton armat. Ca în cazul celorlalte lucrări de acest gen, înălțimea subsolului destinat anexelor de deservire a fost mărită. Parterul adăpostește recepția, restaurantul și barul de zi, iar cazarea este asigurată la cele două etaje și mansarda care a fost modificată în acest scop.

Decorațiunile interioare de la parter, păstrate în mare parte, au putut fi reparate și completate pentru a da clădirii aspectul inițial.

Exteriorul eclectic, decorat cu elemente renaștentiste și baroce, a fost consolidat și a suportat unele modificări. Fațada spre stradă și-a pierdut cele două balcoane de la etajul II, dar a fost mărită cu o reușită copertină aflată deasupra intrării, iar calcanul dinspre biserica romano-catolică a fost tratat cu elemente decorative de aceeași factură ca cele de pe fațada principală. Latura

Casa cu lei, imagine după restaurare

dinspre curte, ce a devenit o mică terasă a restaurantului, este rezolvată într-un chip mai puțin fericit: o clădire anexă a fost supraetajată și legată de corpul principal la toate nivelele, inclusiv mansarda, fapt care a alterat aspectul fațadei, suplă și accentuată de supraînălțarea învelitorii.

Pe strada Ștefan cel Mare, fostă arteră comercială a orașului, o clădire datînd de pe la sfîrșitul secolului trecut este restaurată pentru a îndeplini cîteva din funcțiunile inițiale: este actualul han „Balcan“. Clădirile au suferit pe parcursul anilor numeroase modificări constructive și funcționale. Ansamblul se compune din două construcții cu etaj, situate la extremitățile dinspre străzile Ștefan cel Mare și Grivița, legate, pe două laturi, de corpuri joase numai cu parter, fostele grajduri, și care închid o spațioasă curte interioară. Arhitectura corpurilor principale a fost păstrată și refăcută, în timp ce fostele grajduri au fost modificate substanțial prin realizarea unor fațade cu arcade largi cu geamlîc.

Perioada dintre 1976—1980 a cunoscut și o bogată activitate de reparații capitale ale unor construcții vechi: clădirea realizată între anii 1916—1921, în stil românesc, a vechii primării, care adăpostește acum Muzeul de istorie națională și arheologie; clădirea din strada Muzeelor, fostul Palat Episcopal și apoi Muzeul de arheologie, este renovată și funcționează ca Bibliotecă Județeană; construcțiile de locuințe din b-dul Carpați, numerele 13, 17, 21, din str. N. Titulescu, nr. 20 și din str. C. A. Rosetti, nr. 6—6 A.

În paralel cu restaurările și remodelările enumerate mai sus, a căror documentație a fost elaborată de Institutul județean de proiectare, se realizează și lucrări la care preocuparea pentru menținerea și restaurarea arhitecturii originale nu primează interesului pentru aspectul comercial. Pe această linie se înscrie realizarea Complexului „Pelican“ din piața Ovidiu. Decorația etajului și mansardei a fost păstrată și consolidată, în timp ce parterul a fost „modernizat“ prin eliminarea oricăror decorații vechi și adăugarea unei timplării de factură modernă, la fel fiind elaborate și firmele fără nici o preocupare de compatibilitate cu arhitectura construcției. În același mod s-a realizat și barul „Orient“, situat într-o construcție de pe la sfîrșitul secolului trecut, lângă Casa Armatei. Cu ocazia reparației, la care a fost supusă clădirea, decorațiile parterului au dispărut în întregime, în timp ce la etaj nu s-a executat decît o sumară „reîmprospătare“ a tencuielilor. La parter s-a creat o largă vitrină cu elemente decorative „orientale“ și un ansamblu de firme „moderne“.

După construirea unui nou sediu, Institutul județean de proiectare părăsește clădirea vechiului hotel „Carol“, monument de arhitectură, care, vreme de cîteva ani, va servi drept imobil de locuit. În 1980 se va trece la elaborarea unui proiect de reparație capitală a clă-

dirii construite între anii 1882—1885 după proiectul reputatului arhitect Alexandru Orăscu. Din arhitectura originală se păstrează decorațiile exterioare și, într-o măsură mult mai mică, cele interioare. Aspectul exterior al clădirii este mult schimbat de o supraetajare executată între cele două războaie mondiale. Imaginea inițială (fig. 6) mai poate fi văzută doar în fotografiile de epocă, unde ni se înfățișează o construcție în stil neoclasic, frumos proporționată și ritmată de lucarnele învelitorii.

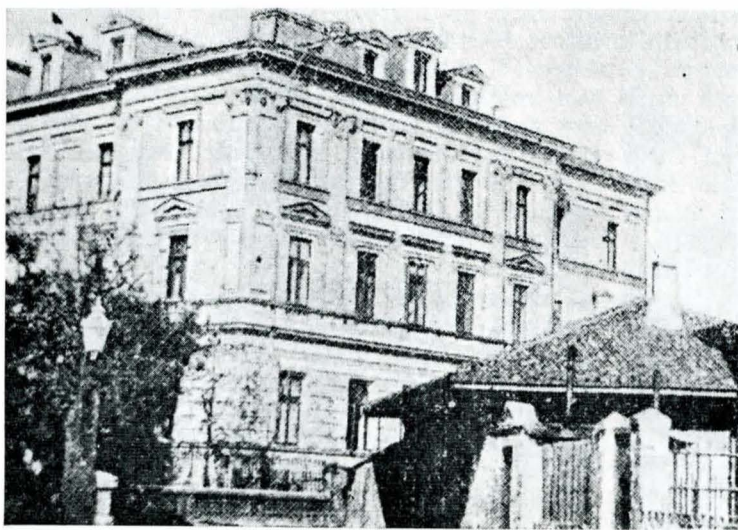
În cursul operațiunilor de consolidare, construcția, din zidărie portantă cu planșee de lemn, se prăbușește, rămînînd în picioare doar partea centrală, care, datorită existenței unor săli cu deschideri mari și casei scării, era mai solidă. Acest eveniment a dat posibilitatea realizării unei reconstrucții a clădirii, efectuată cu multă îngrijire din zidărie armată și planșee din beton armat, de către o unitate de construcții a Ministerului Apărării Naționale. După refacere, clădirea a fost utilizată cîteva ani de Comandamentul Marinei Militare, trecînd apoi la O.N.T.—Litoral, care preconizează, ca prin alte modificări interioare, să sporească confortul hotelului în scopul integrării lui în circuitul turistic.

Urmează încă două reparații și punerea în valoare a unor vechi clădiri reprezentative, realizate de proiectanți și constructori ai Ministerului Apărării Naționale.

Prima, aflată pe str. Traian, are ca obiectiv actualul sediu al Muzeului Marinei Române, fosta Școală Navală, construită în 1908—1909 din zidărie portantă și planșee de lemn, într-un stil influențat de arhitectura neoromânească a lui Ion Mincu. Prin anii '20—'30 construcției originale i-au fost adăugate aripile laterale, ce dau întregului ansamblu forma literei U. Noua reparație a realizat consolidări ale structurii, planșee de beton armat și două scări monumentale. Arhitectura exterioară a fost refăcută și completată, degajîndu-se porticul intrării și loggia de la etaj, redîndu-se astfel înfățișarea inițială vechii clădiri a Școlii Navale. Interioarele au fost modificate în conformitate cu necesitățile expoziționale și pentru cuprinderea spațiilor administrative și de depozitare. Partea centrală a clădirii a fost racordată la construcția unui nou pavilion expozițional, cu o arhitectură neutră, strict funcțională.

A doua clădire este Casa Armatei, care, în urma avariilor apărute cu ocazia tasării fundațiilor, a făcut obiectul unui proiect de consolidare și restaurare. Clădirea, construită între anii 1908—1912, împreună cu Tribunalul și Curtea de Apel, era destinată Prefecturii. După eliberare funcționează aici Consiliul Popular Județean și apoi Casa Armatei. Aripa de est, avariata de tasările apărute după construirea în apropiere a unui imobil modern, a fost parțial reconstruită și s-au efectuat consolidări prin înlocuirea planșeelor de lemn cu altele de beton armat și prin cămășuirea zidurilor fisurate, de asemenea, cu beton armat. Vechea scară din piatră a fost înlocuită pentru mai multă siguranță. Decorațiunile interioare au fost realizate după un nou proiect, din cele vechi nepăstrîndu-se nimic. Arhitectura exterioară, în schimb, se conservă nealterată, sobră și echilibrată.

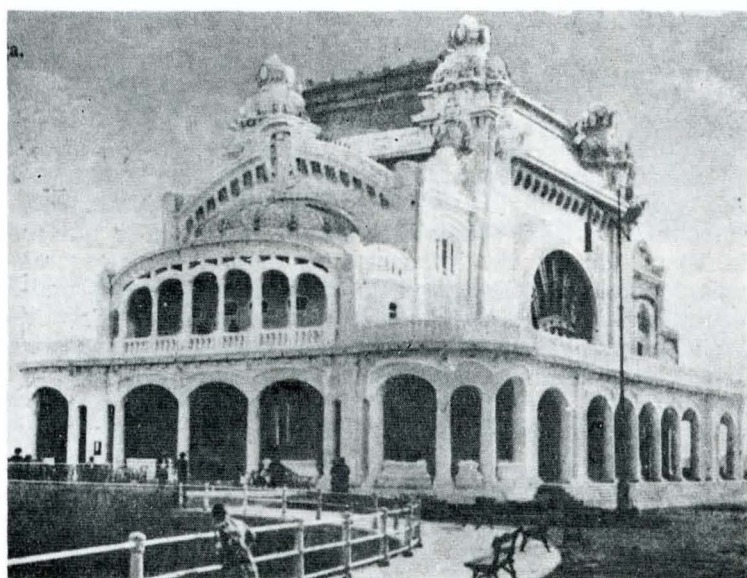
În curs de finalizare se află reparația capitală și restaurarea clădirii Cazinoului constantănean, monument de arhitectură al stilului „1900“ francez. Construirea lui începe prin 1904, cînd se obțin fonduri din partea Ministerului Lucrărilor Publice, avînd ca arhitect pe Petre Antonescu⁸. După realizarea fundațiilor, municipalitatea încredințează arhitectului francez Daniel Renard continuarea lucrărilor, iar Ministerul Lucrărilor Publice își retrage subvențiile. Cazinoul este terminat în 1910. În concepția originală, clădirea este înconjurată pe trei laturi, exceptînd-o pe cea vestică, de un portic la parter și o terasă circulabilă, parțial acoperită spre est, la etaj. În cursul primului război mondial, fiind folosit ca spital, Cazinoul este avariat și, probabil, cu ocazia lucrărilor de reparații, se închide terasa de la etaj, obținîndu-se o nouă sală, iar porticul este închis și el pe laturile dinspre mare. La parter erau amplasate sălile pen-

Hotel Carol — aripa sudică, înfățișarea originală

Hotel Tomis. Aspect după restaurare

Cazinoul într-o ilustrată înainte de anul 1914. Se află încă în starea originală, fără adaosuri

Cazinoul, în urma ultimelor lucrări de restaurare (1987)

tru jocuri, iar etajul adăpostea marea sală de spectacol. După alte amenajări și modificări de mai mică importanță, clădirea va ajunge pînă în zilele noastre, cînd, puternic degradată ca urmare a cutremurelor, a diverselor intervenții și agresivității mediului marin, va fi supusă unei reparații. Fiind constatată prezența fisurilor în zidărie și stîlpi, precum și a unor zone de coroziune în elementele metalice ale suprastructurii, s-au executat consolidări ale tuturor elementelor structurale. Pentru a se putea utiliza, subsolul a fost adîncit considerabil și i s-a asigurat un acces carosabil pe rampă, pentru aprovizionare și evacuare. Parterul va fi ocupat de un restaurant cu trei saloane și o cafenea-cofetărie, iar la etaj se va organiza din nou o sală pentru spectacole cu 250 de locuri și o sală polivalentă pentru recepții, simpozioane sau întîlniri oficiale.

Elementele decorative de pe fațade se păstrau în mare parte, astfel că s-a reușit o refacere integrală a lor, ca și cea a tîmplărilor metalice. Fostul portic din partea de est a fost lățit cu 2,50 m pentru a face loc unui oficiu și bufetului. Tîmplăria metalică, ce închide porticul de est și sud, a fost proiectată în stil „1900”, în timp ce cu totul neexplicabil, terasa de est, de la etaj, este închisă cu o tîmplărie în carouri, care dăunează întregului ansamblu (fig. 8, 9).

⁸ Ionescu M. Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 90, 91.

În interior decorațiunile originale s-au păstrat într-o proporție mult mai mică. În prezent se lucrează la repictarea interioarelor și refacerea altor elemente decorative.

În celălalt capăt al vechiului oraș se ridică pe la 1893⁹ localul Școlii primare nr. 1, devenită mai tîrziu Școala generală nr. 12. În prezent se lucrează la repararea și restaurarea clădirii pentru a deveni parte componentă a Muzeului de artă. Se urmărește refacerea exteriorului și a interioarelor, precum și adaptarea edificiului la circuitul expozițional. Deoarece clădirea școlii ieșea din aliniament spre b-dul Republicii, la capătul respectiv s-a creat un pasaj pietonal, care traversează construcția. Noul spațiu muzeal va adăposti colecția de artă contemporană, accesul făcîndu-se prin clădirea muzeului.

În ansamblu, lucrările care au vizat restaurarea și revitalizarea vechilor construcții ale Constanței sînt meritorii, dar trebuie remarcat faptul că s-au cuprins în această activitate în special clădiri reprezentative, puncte de atracție în general izolate în contextul urban. Ar fi de așteptat realizarea unor astfel de lucrări și în cadrul unor străzi, pentru că aspectul urban al orașului de la începutul secolului nostru apare mai evident tocmai prin fronturi continui și ansambluri de clădiri.

⁹ Ionescu M. Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 77.